

L3ACR1.Activitat en línia: comentari filosòfic
Solucionari

1. Resumeix les idees principals del text

El text comença afirmant que la felicitat és una activitat. A continuació afirma que és una activitat conforme a la virtut. Segueix concretant la caracterització: ho és conforme a la virtut més elevada, que és el coneixement per mitjà de la intel·ligència de l'objecte més elevat. La contemplació. Això correspon a la filosofia. La felicitat absoluta seria pròpia de déus més que d'homes, però la vida que ens és pròpia, com a humans, és la vida conforme a la intel·ligència i la felicitat la trobarem, segons Aristòtil, en viure conforme a la nostra essència.

2. Formula de manera breu la idea de felicitat en Aristòtil.

El primer que cal dir per caracteritzar l'ètica aristotèlica és que és teleològica, es tracta, per tant, d'una ètica de fins, en la qual la felicitat es considera la finalitat última de l'ésser humà. Cal destacar aquí, la importància de les obres biològiques d'Aristòtil d'on, amb tota probabilitat procedeix el concepte de fi: de la mateixa manera (per posar un exemple) que la fi de la llavor d'una pomera és arribar a ser pomera, l'home tindria com a finalitat arribar a ser feliç. Ja des del començament d'Ètica a Nicòmac compara Aristòtil l'ésser humà amb un arquer apuntant al blanc. De la mateixa manera que l'objectiu d'aquest és donar en el blanc, la fi de l'home no pot ser altre que el de ser feliç, aconseguir una vida bona. Qualsevol altre fi no pot sinó ser instrumental: sempre cal preguntar el per què dels doblers o del plaer. Davant d'això, la felicitat és l'únic fi últim de l'ésser humà, l'únic fi autàrquic, que es basta a si mateix. Per això, Ètica a Nicòmac es convertirà, en certa manera, en una profunda investigació sobre la felicitat humana. Una de les grans preguntes d'aquesta obra serà per tant: Què és la felicitat?

Segons Aristòtil gairebé tots estan d'acord que la felicitat és el fi últim de l'ésser humà, però no tots pensen que el contingut de la felicitat sigui el mateix. Aristòtil ens presenta, almenys, 3 models:

- 1) Els que pensen que la felicitat està en el plaer, la riquesa o els honors.
- 2) Aquells que argumenten que la felicitat consisteix en la satisfacció d'una carència personal: així, la felicitat seria la salut per al malalt, la riquesa per al pobre, la cultura per al ignorant ...
- 3) Els que no estan d'acord amb cap de les anteriors, i creuen que, si les anteriors són positives, és precisament perquè contribueixen a un altre fi, a un altre bé que fa que els anteriors siguin bons.

Evidentment, Aristòtil s'identificarà amb la tercera opció, que, des del seu punt de vista, és l'única autàrquica. Els plaers i les riqueses són accidentals en la nostra vida: tan aviat apareixen com desapareixen. La felicitat per a Aristòtil no pot ser una sensació o un gaudi passatger, sinó, més aviat, una forma de vida. que serà necessàriament estable i duradora. Per Aristòtil la felicitat és una tasca a realitzar en tota una vida, no en moments fugaçs d'aquesta. I per això, tampoc pot ser únicament la satisfacció d'una carència. Evidentment l'home feliç no pot tenir mancances, però cal afegir alguna cosa més per aconseguir ser feliç. Aquest alguna cosa més serà, com veurem la virtut. Així, Aristòtil ens ofereix una primera definició de felicitat: activitat de l'ànima dirigida per la virtut. Només l'home virtuós, aquell que no només coneix les virtuts sinó que les compleix (ja que la felicitat és activitat) en la seva vida quotidiana, pot ser feliç. La virtut es descobreix així com un dels components necessaris per poder dir que un home és feliç. L'home virtuós troba el plaer i l'honor sent virtuós, de manera que no necessita del plaer ni l'honor com quelcom extern. L'únic que necessita l'home virtuós per ser feliç és tenir cobertes les necessitats bàsiques, és a dir, tenir els béns externs necessaris per poder ser feliç. Però si la felicitat ens remet a la virtut, aquest serà un dels conceptes centrals de tota l'Ètica a Nicòmac, ens haurem ocupat d'ella per a comprendre la felicitat de la qual Aristòtil ens està parlant. La pregunta incial (Què és la felicitat?) Es converteix ara en una nova pregunta: Què és la virtut?

La virtut per a Aristòtil és una disposició permanent de l'ànima a obrar bé. L'home virtuós és aquell que està predisposat a fer el bé, aquell a qui "li surt d'ell mateix" obrar bé. De fet, el mateix Aristòtil va elaborar una classificació de les virtuts, distingint les ètiques (aquelles que perfeccionen la voluntat) i les dianoètiques (les que perfeccionen l'enteniment). Les ètiques es formen per mitjà de la repetició i les dianoètiques per mitjà de la instrucció.

Tenint en compte aquesta classificació, Aristòtil elabora un poc més aquesta caracterització de la virtut i ens ofereix una altra definició: "manera de ser selectiu, i un terme mitjà relatiu a nosaltres, determinat per la raó i per allò pel que decidiria l'home prudent". La virtut és, si ens atenim a aquesta definició, una forma de triar. Es podria dir que l'home virtuós és el que sap triar, el que pren la decisió adequada en el moment just. Aquí introdueix Aristòtil la tesi, no sempre ben compresa, del terme mitjà. La virtut tendeix sempre al terme mitjà, però no es pot entendre això d'una manera exclusivament geomètrica, sinó ètica, vital, experiencial. L'home es veu sovint obligat a triar entre dos extrems, i el virtuós és aquell que tendeix a prendre la decisió correcta, que sol situar-se, d'una manera aproximativa, en un lloc intermedi. Això no impedeix, per descomptat, que hi hagi casos en què la decisió virtuosa estigui molt més a prop d'un extrem que de l'altre. A més d'això, crida l'atenció l'última part de l'expressió aristotèlica: "pel que decidiria l'home prudent". L'estudi de la felicitat ens condueix a analitzar el concepte de virtut, i aquest ara ens remet al de prudència. Vegem què és la prudència per Aristòtil.

La definició aristotèlica de la prudència resulta una mica problemàtica. El primer que cal dir és que la prudència és una virtut, i una de les més importants. Aristòtil l'entén com una "manera de ser, racional, veritable i pràctic, respecte del que és bo i dolent per a l'home". Seria prudent aquell que sap determinar què és bo en cada cas, i ho sap portar a la pràctica. El prudent combina intel·ligència i desig a parts iguals. Per Aristòtil l'home és intel·ligència desitjant i desig intel·ligent, de manera que cap dels dos poden faltar per definir l'home prudent. El prudent tria bé en el moment oportú, cosa que ha d'aprendre necessàriament a partir de l'experiència i, per què no dir-ho, fins i tot de l'error. Podria semblar que Aristòtil cau en un cercle viciós en definir els conceptes essencials de la seva ètica: la definició de virtut ens remet a la prudència, i aquesta al seu torn a la virtut. Aquest aparent cercle viciós queda resolt si ens adonem que l'ètica és una disciplina pràctica. Tant la virtut com la prudència s'aprenen per mitjà de l'experiència, i requereixen un llarg exercici. Ningú neix sent virtuós, i el seu aprenentatge requereix molt de temps. Arribar a formar aquesta "disposició permanent per obrar bé" costa temps i esforç, i requereix que l'individu pugui fixar-se més en altres homes virtuoses i prudents per imitar-los. L'aprenentatge moral i ètic ha de tenir la prudència com a referència. L'exercici i la imitació consoliden aquest hàbit a obrar bé en què consisteix la virtut. El que arriba a ser prudent aconsegueix, per mitjà de l'exercici, prendre les decisions correctes amb facilitat, ja que està habituat a això. Com el bon arquer tendeix a encertar en el blanc, l'home bo tendeix a fer el bé.

Amb tot el que acabam de dir podem caracteritzar la felicitat. A més de referir-se a aquesta "virtut acompanyada de béns externs", Aristòtil distingeix diversos tipus de vida, i tracta de determinar quin és el que millor s'ajusta a la felicitat, tal com l'hem vingut caracteritzant. Així, distingeix aquestes formes de vida:

a) Vida activa: la d'aquella persona que està compromesa amb la marxa de la ciutat i que ocupa importants càrrecs dins de la mateixa. Aristòtil troba que aquest model és molt honorable, però està subjecte a les circumstàncies i vaivens de la vida pública, de manera que algú pugui perdre sobtadament l'honor i la fama aconseguida al llarg del temps.

b) Vida agradable: la d'aquelles persones que viuen centrades en el plaer. Per Aristòtil no és aquesta una vida autàrquica: els plaers proveïrien una felicitat efímera, instantània, però no són capaços de proporcionar una felicitat duradora.

c) Vida contemplativa: la d'aquella persona preocupada pel saber. No es tracta només d'un saber "il·lustrat", sinó d'una curiositat vital, que entronca amb aquesta admiració davant les coses de la que parlà el propi Aristòtil o amb la frase inicial de la seva metafísica: "tots els homes per naturalesa desitgen saber" .

Per Aristòtil, aquest tercer estil de vida és superior als anteriors, i per això ha de ser preferit. La vida teòrica o contemplativa proporciona saber en si mateixa, i no està tan subjecta a avatars polítics, socials o econòmics com la vida activa. Per això, i com a conclusió, podríem dir que per a Aristòtil la felicitat, la vida bona, consisteix a portar una vida teòrica acompanyada de la virtut i dels béns externs necessaris per tenir una vida digna, el que requereix la ciutat per a la seva realització.

3. Explica la teva opinió sobre el tema.

Resposta oberta.

Com a complement, copiem l'explicació de la noció de felicitat en Aristòtil de Ramon Alcoberro <http://www.alcoberro.info/>

La virtut és una de les condicions d'accés a la felicitat que, per la seva banda es pot aconseguir també per ensenyament i per hàbit. Per ser feliç cal menar una vida virtuosa, perfectament realitzada o acabada perquè és en la virtut estable que hom troba la felicitat. "Felicitat" és la traducció habitual del mot grec "eudaimonia", però cal tenir present que inclou també elements del que anomenaríem avui "benaurança", "joia", etc. A l'època aristotèlica s'estava perdent gairebé del tot la consciència que la eudaimonia consistia a tenir un bon daimon (esperit, fat, caràcter...) i en el concepte es donava ja una ambigüitat molt similar a la que es trobem avui quan la felicitat pot tenir un sentit subjectiu (estar content, tenir una vida agradable) o un sentit objectiu (portar una vida digna o noble). Òbviament, però, aquests dos sentits eren considerats complementaris: la eudaimonia és alhora descriptiva i normativa. L'esforç d'Aristòtil és el d'anar omplint de contingut normatiu el concepte de felicitat, que s'identifica també amb "el viure bé" (to eu zen), o l'"actuar bé" (to eu pràttein), realitzant la disposició millor en l'home que és la de la virtut (areté).

Per a un grec, la felicitat és la meta o l'objectiu de la vida humana: la idea que la suprema bellesa és la suprema justícia (com a la inscripció de Delos) és un tema comú en el món clàssic. A l'Ètica a Nicòmac considera necessari mostrar que la felicitat és, efectivament, el fi a la qual ha de tendir tota la nostra vida. Però E. N. no aborda la felicitat d'una manera immediata. Des d'un punt de vista metafísic, Plató ja havia mostrat (Gòrgies, 499e, Fedó, 97c-99c, Banquet 205^a; 210^a-212c, República II, 357^a-d, VI 505e) que: la finalitat de tots els nostres actes és el bé. Quan es parla de la felicitat en Aristòtil cal comprendre que la concep com l'essència del bé pràctic inserit en les relacions amb la ciutat.

La qüestió que organitza i dirigeix tota la vida moral és aquesta:

Quin és el més alt de tots els béns que l'acció humana pot proposar-se com a fi?

La resposta per a Aristòtil és: la felicitat, (eudaimonia), en tant que és una determinació del bé. Tots els homes cerquen la felicitat, però és un error cercar-la, com fan la majoria en el plaer, la riquesa o el prestigi. La felicitat, l'harmonia, la virtut, provenen d'una conducta que sigui coherent amb l'autèntica naturalesa humana, en altres paraules: provenen del comportament raonable.

Cal fer atenció a la lectura del llibre primer de l'E.N. per descobrir que la felicitat és "tercera" rere la saviesa i la virtut. Per això Gauthier gosa parlar del "deure de ser feliç" com una exigència de l'ètica aristotèlica. Ser feliç no significa, en el context grec, altra cosa que obrar d'acord a la naturalesa humana orientada pel bé (virtut). És feliç, aristotèlicament parlant, qui no confon les finalitats de la vida humana amb els mitjans o instruments. La felicitat és, doncs, un principi pràctic. Senzillament: tots els homes desitgen ser feliços. A més, el dret i el deure de ser feliç és accessible a tots els humans sense excepció (E.N., I 10, 1099b) perquè no és altra cosa que l'expressió o la

forma de ser de l'home de bé i com cal –el kalós kai agathós de l'època clàssica. Monique Canto-Sperber (a *Éthiques grecques*, PUF, Paris, 2001) ha insistit en què la eudaimonia grega cal entendre-la com un estat proposicional. No s'és, simplement "feliç", sinó "feliç de..."; la felicitat es refereix es estats de coses susceptibles de ser descrits per proposicions a les quals hom pot donar valor de veritat. La eudaimonia no seria sinó un fi indeterminat, al qual només la virtut pot donar un contingut específic. La eudaimonia està, doncs, vinculada al "fer" propi de cada home (més enllà del simple "estar viu" i del "sentir" que no ens diferenciaria dels animals); la felicitat és, així, una activitat de l'ànima segons la raó.

En aquest sentit s'ha pogut dir que la eudaimonia aristotèlica implica també un punt de crítica al socratism. Si Sòcrates havia defensat que "tot home bo és savi", Aristòtil no ignora que la bondat pot ser eixorca (i fins i tot es pot tornar estúpida i baladrera) quan no es converteix en actes, si no es concreta en una educació, és a dir, si no es treballa fins que es torna "hàbit". S'aprèn a ser feliç practicant la virtut, per ensenyament o per costum. La tesi platònica i socràtica segons la qual ser feliç o virtuós és un favor diví, Aristòtil la descarta sense contemplacions (E.N., I, 10-13, E.E., I, 2).

Que tot home tingui dret a la felicitat significa, òbviament, un progrés en relació al pensament grec arcaic (en què només els herois joves podien assolir la felicitat). Amb la sofística, per tal de ser feliç calia ser instruït, però amb Sòcrates el tema va fer un canvi important: la felicitat estava vinculada a la cura de l'ànima. L'educació era, sobretot, una atenció particular a l'home, com a ésser que té ànima i és capaç de qualificar les coses. Aristòtil en aquest context adopta una postura intermèdia: el que fa el valor intel·lectual és la instrucció (saber coses), però el valor moral prové dels bons costums (de l'entendre les coses, que és entendre l'ànima), que és una perfecció de les nostres bones disposicions naturals. En definitiva, la naturalesa de l'home es forma en la "cura de sí", és a dir, en l'esforç quotidià per tal d'actuar virtuosament. La mena d'home que algú es quotidianament (allò que hom fa) explica la mena moral que té. El text que sempre s'esmenta en aquest sentit és extret d'uns versos d'Èvenos de Paros esmentats per Aristòtil en l'Ètica a Nicòmac (1152 1 30):

Afirmo, amic, que l'hàbit no és sinó una llarga pràctica i que aquesta acaba en els homes per ser naturalesa.

Les disposicions naturals no són, en realitats, autèntiques virtuts: són més aviat una mena de passions que ens predisposen a tal o qual virtut, per exemple a la indignació, la justícia, el pudor o la templança (E.E., III, 7, 1234 a 31-32). Però, en qualsevol cas, sense aquestes virtuts naturals l'educació és impossible. D'aquí la importància de les minories (les élites) que per naturalesa, per naixement, poden tenir accés a determinades virtuts. El problema de la felicitat no es planteja ni per als pagesos (E.E., I, 21214b 6-10, E.N., X,6,1176b 2-6), ni per als esclaus (E.N., X,6,1177a 8), ni pels comerciants, ni pels infants, ni per les dones (Política, I, 13,1260 a 12-14). Tan sols l'home lliure, ben proveït de béns materials, que no ha de passar ànsia per guanyar-se la vida, es pot plantejar a l'alba de la vida com emprarà el seu oci per fer-se feliç, sabent, però, que fins cap al tard no podrà jutjar si ha triat de manera adient.

Per a Plató el que calia fer per assolir la felicitat era prou clar; n'hi havia prou amb que cada individu actués d'acord amb el seu tipus d'ànima per tal de ser feliç. Tres ànimes diferents (magistrats, soldats i productors) tenien tres formes diferents d'assolir la felicitat. En Aristòtil, en canvi, la resposta a aquesta qüestió és força més subtil. La distinció entre tres tipus de vida, i entre tres maneres diferents d'entendre la felicitat, és més aviat una conseqüència a partir de l'observació sobre les diferents maneres com els humans responen a la qüestió del bé més alt. Hi ha qui troba la felicitat en el plaer, qui la troba en els honors i qui, finalment, la troba en la ciència. Aristòtil, per cert, no considera plenament satisfactòries cap d'aquestes tres respostes i dedica

algunes ironies a una virtut típica dels rics, com és la “liberalitat”: l’art de gastar en forma bella. Les virtuts i els vicis dels pobres no li interessaven, perquè –de tota manera– mai no podran arribar a la felicitat, preocupats com estan a guanyar-se la vida!

No és, però, que les tres maneres diferents d’entendre la felicitat siguin errònies. El problema és que són unilaterals. La felicitat es troba en la reunió del que tenen de valuós la convergència entre l’activitat virtuosa en el marc de la ciutat, el plaer de l’acció i la contemplació. Als capítols 5 i 6 del llibre I de la Retòrica, Aristòtil dóna una definició de la felicitat en termes d’enumeració que, com ell mateix avisa, no és exhaustiva. Vegem-ne alguns elements: la sort d’haver nascut lliure, amics de qualitat, mitjans d’existència suficients, fills saludables, una bona vellesa, bona salut, no ser tingut per menys que ningú i ser capaç d’obrar virtuosament (amb valor, justícia, prudència, templança...). Ser feliç és gaudir del que fa desitjable la vida, és a dir, de tot el que ens permet ser autosuficients –i com veurem aquesta és la finalitat d’una vida equilibrada.

La felicitat té, doncs, un aspecte social i un aspecte personal, del tot indissociables en la mesura que les situacions diverses en què es pot trobar un individu convergeixen en la recerca d’una finalitat (telos) comuna, que és l’expressió de la racionalitat. La felicitat aristotèlica (a diferència de la moderna) no distingeix entre el públic i el privat. El bé més alt per a l’home el trobem analitzant un concepte que ja havia proposat Plató (República, I, 352d –353 e): el de “tasca” (ergon), que recull Aristòtil a E.N. (I,6). L’ergon és la funció o tasca pròpia d’un ésser, allò per al qual han estat fets. Cada cosa té el seu ergon. Acomplint-lo, es reconeix veritablement el que cada cosa és.

Però la tasca de l’home no és la de cada individu particular (pagès, obrer, comerciant...). L’ofici de ser humà està més enllà de tot això. L’humanisme aristotèlic no és un humanisme del treball. Per trobar veritablement l’home, com hem dit abans, cal anar a la seva ànima, i és aquesta tasca de l’ànima la que Aristòtil vol precisar. Fer la tasca de l’home és obrar d’acord amb l’ànima racional, en el context de la ciutadania. Si com havia dit Plató, i assumeix Aristòtil, l’home és ànima, l’ergon de l’home ha d’estar d’acord no pas amb els aspectes vegetatius o sensitius de la seva ànima, sinó amb la seva racionalitat.

En un esbós massa ràpid podríem definir el bé suprem de l’home com: una activitat de l’home segons la virtut d’una vida acabada. La moral aristotèlica és una moral de la virtut.

Això implica que el bé suprem necessita una sèrie de condicions, que són tres en concret. En primer lloc és una realització habitual (“activitat”). Però no pot ser una activitat feta de qualsevol manera (sinó “segons la virtut”). I implica, finalment, una certa maduresa personal (“una vida acabada”) perquè ser feliç no és cosa d’un dia. Només qui viu segons la raó (és a dir, virtuosament) pot ser feliç.

Precisament perquè la virtut és l’activitat de l’ànima, la virtut ha d’incloure tot el que d’ella n’esperen els humans (els béns interiors, com els béns exteriors). El bé de l’ànima requereix també, a títol d’instruments, organikos, (recordem el que s’ha dit a de l’antropologia aristotèlica), el bé del cos i el bé de les coses exteriors. En aquest cas és la norma la qui regula la necessitat: més enllà d’un cert límit, aquesta mena de béns no són ja un ajut, sinó un maldecap i no responen a la seva naturalesa instrumental. (E.N. VII, 14,1153 b 17-22).

L’home feliç és, doncs, el filòsof, perquè la felicitat és activitat de l’ànima., o –si es prefereix– l’obra de la raó. Però el filòsof no el pensa com un ésser abstret, cap d’oliva i reclòs a la torre de vori, sinó el filòsof que és també un home sa, bell, fort... que pot gaudir d’una vida confortable, llarga i plena. (E.N., I, 9, 1099 b 2-7).

El plaer i l’honor són elements d’una vida feliç (com a elements d’una felicitat

subjectiva) en el sentit que són desitjables per ells mateixos –cosa que no succeeix amb els diners (la crematística) però la felicitat no consisteix en plaer i honors sinó en el lliure desplegament de la nostra activitat. Plaer i honors (en el sentit de timai, consideració social) no són de menysprear, però no constitueixen finalitats últimes. Per a realitzar la finalitat –o l’ofici– de l’home el que cal és racionalitat